

А. Лінкольна полягала в необхідності збереження цілісності держави через розвиток демократії як влади більшості при умові практичного забезпечення прав меншості. Американський президент був рішучим противником відокремлення як політичного засобу реалізації устремлінь меншим до самовизначення.

Фактично на цих же засадах побудована була і політична платформа М.-Л. Кінга, який, очолюючи боротьбу негрів за громадянські права, виступав проти сепаратистських устремлінь деяких негритянських лідерів, проти гасла «владу — чорним». Р. Шеффер приходиться до висновку, що хоча концепція демократії Лінкольна і Кінга досі не втілена в Америці в життя в певній мірі, її все ж можна розглядати як альтернативу ідеї самовизначення під час вирішення гострих проблем, що виникають у багатоетнічних державах.

Отже, автор книги виступає як послідовний противник ідеї самовизначення, розділення, як політичного засобу її реалізації. В нього, слід зауважити, чимало прибічників, які, як і Р. Шеффер, схильні відстоювати status quo, що склалось у міжнародному співтоваристві. Мається на увазі, насамперед, принцип непорушності кордонів, якому загрожує ідея самовизначення.

Але у світовій громадській думці існує і інша точка зору. Її прибічники схильні вважати, що міжнародний порядок, який склався в післявоєнний період, вже не відповідає потребам часу.

Зокрема, американський вчений П. Габл, колишній радник державного департаменту США з питань національних відносин в СРСР, вважає цілком реальним як засіб вирішення проблеми, територіальний перерозподіл між Армєнією і Азербайджаном. Можна навести ще чимало свідчень того, що в світі поступово посилюється тенденція до відходу від status quo. На практиці це означає, що фактично починається боротьба за новий переділ сфер впливу. Не може залишитись осторонь цієї боротьби і Україна, яка сама стала незалежною завдяки реалізації ідеї самовизначення. Як будуть розвиватись подальші події, покаже час. Хоча дещо можна вже передбачити зараз, в чому можуть допомогти застереження Р. Шеффера — противника ідеї самовизначення у її крайньому вияві — розділенні існуючих держав.

В. Л. САВЕЛЬЄВ (Київ)

* * *

**УКРАЇНСЬКА СФРАГІСТИКА: АНОТОВАНИЙ
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК /**

*АН УРСР, Археогр. комісія, Кафедра історії
України Львівського лісотехнічного інституту.
К., 1991.— 85 с.— Наклад 300.*

При постійному зростанні інтересу до історичної спадщини зростає інтерес і до розвитку допоміжних історичних дисциплін. Однією з них є сфрагістика, предметом вивчення якої є печатки, пломби, гемми, скарабеї, клейма. Саме цим питанням і присвячений бібліографічний покажчик, укладений В. О. Гавриленком.

В основу покажчика лягли джерела, проаналізовані укладачем ще у виданій 1977 р. монографії, в якій досліджувалась історіографія сфрагістики від давніх часів до наших днів¹. Доповнений новими працями, покажчик

подає літературу з українського печаткознавства від кінця XVIII ст. (коли в Україні розпочалося вивчення печаток) до 1990 р. включно. У вступній статті В. О. Гавриленко зупиняється на загальних питаннях методології й методики української сфрагістики. Складена за тематичним принципом бібліографія поділяється на одинадцять розділів, що значно полегшує використання покажчика. У першому розділі подана література з історіографії дисципліни, про стан вивчення і завдання української сфрагістики. Другий розділ (персоналія) об'єднує матеріали про дослідників-сфрагістів. У 3—5 розділах вміщено праці про пам'ятки греко-римських і візантійських колоній у Північному Причорномор'ї, про сфрагістику Київської Русі й періоду феодальної роздробленості та про литовські і польські печатки. Шостий розділ включає публікації про печатки міст, цехових організацій, духовенства, вірменських та єврейських громад, сьомий — про пам'ятки козацької сфрагістики. У восьмому та дев'ятому розділах зібрано літературу про печатки таємних, революційних і підпільних організацій та про українську сфрагістику радянського періоду. Десятий розділ присвячений генезису сфрагістичних та геральдичних пам'яток. В одинадцятому — подано музейні каталоги, звіти та інші видання з описом і малюнками пам'яток сфрагістики. Крім того, у виданні вміщені іменний покажчик і список періодичних видань, використаних при складанні бібліографії.

Слід зазначити, що це є перший бібліографічний покажчик, де в такому обсязі (552 публікації) представлена сфрагістична література України. Очевидно, що у ньому є й окремі пропуски. Наприклад, у розділі про персоналії відсутні публікації про краєзнавця з Галичини Антонія Шнайдера, який у XIX ст. зробив значний вклад у вивчення та розвиток сфрагістики і геральдики населених пунктів Західної України. Тільки кількома позиціями представлена література з печаткознавства Закарпаття (випущено ряд праць з кінця XIX — початку XX ст.). Слабо висвітлений доробок української діаспори у розглядуваній дисципліні (хоч варто зважити на важкий доступ до цієї літератури на час складання покажчика).

Однак ці недоліки не зменшують наукового значення бібліографічного покажчика, який сприятиме дальшому вивченню української сфрагістики.

А. Б. ГРЕЧИЛО (Львів)

¹ Гавриленко В. Українська сфрагістика: Питання предмета та історіографії. К.: Наук. думка, 1977.— 168 с.